

Jézus születése.

2. Jézus születésének meghirdetése.

Lukács evangélioma 1.²⁶—38.

A hatodik hónapban¹⁾ pedig elküldötte az Úr Gábor angyalt²⁾ Galileának Názáret nevű városába ²⁷egy szűzhöz, aki egy Dávid házából való férfúnak, névszerint Józsefnek volt eljegyezve. A szűz neve Mária volt. ²⁸Bemenvén hozzá, mondá:

— Üdvözlégy, kegyelt, az Úr veled van!³⁾

²⁹Az pedig megzavarodott a beszédre és okoskodott, mit jelent ez a köszöntés. ³⁰S mondá neki az angyal:

— Ne félj, Mária, mert kegyelemben állsz Istennél:

³¹Ime fogansz méhedben és fiat fogsz szülni és annak nevét Jézusnak nevezed! ³²Nagy lesz ez és a Magasságos fiának mondatik, s az Úristen az ő atyjának, Dávidnak a trónját adja majd neki ³³és uralkodni fog Jákob házán örökké és az ő uralmának nem lesz vége.

³⁴Mondá pedig Mária az angyalnak:

¹⁾ Az előzőkben Keresztelő János születésének ígérete van elbeszélve. Anyja, Erzsébet, már a hatodik hónapjában volt, mikor Máriának ez a jelenés történt. v. ö. 36. vers.

²⁾ Gábor angyal helyett másutt csak az Úr angyalát találjuk. Gábor egyike volt a főangyaloknak. Az angyalok ugyanis különböző osztályokba és csoportokba oszlottak: I. Hen. 61.¹⁰ szerint voltak: Cherubim, Seraphim, Ophanim, Archai, Küriotétes, Ekletoi, Exusiai. II. Hen. 20. szerint pedig: Archangeloi, Dűnameis, Küriotétes, Archai, Exusiai, Cherubim, Seraphim, Thronoi, Ophanim. v: ö. Efez. 1.¹². Kol. 1.¹⁶. I. Kor. 15.²⁴. stb. A főangyalok I. Hen. 40.² szerint csak négyen voltak: Mihael, Raphaél, Gabriel, Uriel). Más könyvek szerint hatan, illetőleg heten. A hét főangyal neve ez: Mihael, Gabriel, Raphael, Uriel, Raguel, Sarakael Jeremiel. A legelső ezek közül Mihael, mert Izrael népének védőangyala. Azután jön Gabriel, aki II. Hen. 24. szerint Isten balján ül és az összes erők felügyelője. Eredetileg ő volt az első, de a nemzeti angyal eléje került. Bousset, Die Religion des Judentums im neutl. Zeitalter. Berlin 1903. 222. v. ö. Weber, Jüdische Theologie. 2. Aufl. Leipzig 1897. 166 s. köv.

³⁾ Itt némely szövegben ez is áll: Áldott vagy te az asszonyok között. E mondatot azonban a legrégebb szövegek nem igazolják, s úgy látszik, csak a 42. versből került ide.

— Hogyan lesz ez, mikor férfit nem ismerek!?

³⁵S felelvén mondá neki az angyal:

— Szentlélek száll le rád és a Magasságos ereje árnyékol be téged, azért a születendő szent is Isten fiának mondatik. ³⁶Ime Erzsébet is, a te rokonod, maga is öregségében fogant fiat, s ez már a hatodik hónap az ő úgynevezett meddőségében. ³⁷*Mert az Úrnál semmi sem lehetetlen.*¹⁾

³⁸Mondá pedig Mária:

— Ime az Úrnak szolgálója, legyen velem a te beszéded szerint!

És eltávozott tőle az angyal.

Jakab elbeszélése.

11. Fejezett.

Egyszer korsót vett és kiment vizet merni²⁾; s ime egy hang így szólt:

— Üdvözlégység kegyelt, az Úr van veled, áldott vagy te az asszonyok között!

Jobbra-balra tekintgetett, honnét ez a hang? S megrettenve hazament, letette a korsót és a karmazsint véve a székére ült és szőtte. S ime az Úr angyala állott meg előtte mondván:

— Ne félj Mária, mert kegyelmet találsz a mindenek ura előtt és foganni fogsz az ő ígéjétől.

Az pedig ennek hallatára így okoskodott magában:

— Hogy én foganni fogok az élő Istentől és szülni fogok, mint minden asszony?

— Nem úgy Mária! mondá az Úr angyala — mert az Úrnak ereje árnyékol be tégedet, azért azt a szentet is, aki tőled születni fog, a Magasságos szent fiának fogják mondani. Mert ő menti majd ki az ő népét a bűneiből.

S mondá Mária:

— Ime az Úr szolgálója ő előtte; legyen velem a te beszéded szerint!

¹⁾ I. Móz. 18¹⁴. mondása a LXX. szerint.

²⁾ Hogy az angyal megjelenése kútnál történt, azt Lukács és az ő nyomán haladó *Mária születése* nem tudja. Az *Al-Máté* e tekintetben *Jakab elbeszélése*hez csatlakozik. A megjelenés e módja erősen emlékeztet I. Móz. 24¹⁵ s következőkre, mely szerint Rebekának szintén a kút mellett jelent meg az angyal. Érdekes azonban, hogy e két elbeszélésben a Lukács-féle megjelenés is el mondván, úgy hogy szerintük az angyal Máriának két ízben jelent meg egymásután. De azért nem egyeznek meg teljesen egymással, mert *Jakab elbeszélése* szerint az angyal közvetlenül követte Máriát otthonába, az *Al-Máté* szerint azonban csak három nap mulva ismételte meg a jelenést.

*Justinus vértanú.**Első védőirat. 33. fejezet.¹⁾*

Halljátok most megint szószerint, mit jövendöl az ő szűztől való születésére vonatkozólag Jésaiás. Így hangzik: *Ime a szűz fogan méhében és fiat szül és az ő nevét így nevezik: „Velünk az Isten!”* (Jes. 7₁₄). Mert a mik hihetetlenek voltak és az embereknek lehetetleneknek látszottak, azokról az Isten eleve megmondotta a próféta-lélek által, hogy megtörténnek; hogy a mikor megésnek, ne hitetlenkedjenek bennük, hanem megjövendölésük miatt elhigyjék. Nehogy azonban valaki nem értvén meg a világos prófétalást, azzal vádoljon, a mivel mi vádoltuk a költőket, akik azt mondják, hogy Zeus fajtalankodás miatt jött le az asszonyokhoz, megkisértjük a szavak kifejtését. Ez a mondás ugyanis: *Ime a szűz fogan méhében*, azt jelenti, hogy a szűz nem közösüléssel fogant. Mert ha bárkivel közösült volna, nem maradt volna szűz. Ámde Isten ereje leszállva a szűzre beárnyékolta őt és azt cselekedte, hogy íszűz létére fogant. S az Úrnak azon időben a szűzhöz küldött angyala örömhírt mondott neki szólván:

— Ime fogansz méhedben szentlélektől és szülsz fiat, ki a Magasságos fiának mondatik; s az ő nevét Jézusnak nevezed, mert ő szabadítja majd meg az ő népét a bűneitől.

Így tanították ezt azok, akik mindazokról, amik ami Üdvözítőnkre, a Jézus Krisztusra vonatkoznak, megemlékeztek; s akiknek mi hitelt adunk, mert amint azt előbb említettük, a próféta szellem az idézett Jésaiás által is előre megmondotta, hogy így származik. Az isteni erőn és lelken pedig semmi mást nem értünk, mint az Igét, a ki Istennek elsőszülötte is, amint azt Mózes, az előbb említett próféta ki is fejtette. Ez jött a szűzre és beárnyékolta őt, nem közösülés, hanem ráhatás²⁾ által okozva a fogamzást.

Beszélgetés Tryfonnal. 100. fejezet.³⁾

Hitet és kegyelmet nyervén pedig szűz Mária, mikor neki Gábor angyal azon örömhírt hozta, hogy az Ur lelke

¹⁾ Justinus mártyr a régi Sicheben, a mai Nablusban született, Samáriában. Hadriánus császár idejében lett keresztény. Antonius Pius korában (138 - 161. Kr. u.) Rómában nyilvános tantermet tartott, s mint bölcsész, hirdette a keresztény világnézetet. Sok munkát írt. Legnevezetesebb munkája a két Apologia és a zsidó Tryfonnal folytatott beszélgetés. Némelyek szerint 156-ban, mások szerint 163-ban szenvedett vértanuságot,

²⁾ *δύω δυνάμειω*; így fordítható: csodával, csodamódd, mert különösen az Ujszövetségben a *δύναμις* csodát is jelent. Alapjelentése azonban képesség, erő, hatás.

³⁾ Az I. Apologia 33. fejezete Opera omnia p. 66. A. B. C.; a Dialogus 100. fejezete pedig Opera omnia p. 327 D. található.

száll le rá és a Magasságos ereje árnyékolja be őt, minél fogva a tőle születendő szent is Istennek a fia, azt felelte:
— Legyen velem a te beszéded szerint!

Al-Máté.

9. fejezet.

Másnap, mikor Mária a pataknál¹⁾ állt, hogy a korszóját megmerítse, az Úrnak angyala jelent meg neki és mondá:

— Boldog vagy Mária, mert méhedben lakást készítettél az Úrnak. Ime fény jő le az égből, hogy benned lakozzék, és általad majd az egész világra szétsugározzék.

Harmadnap megint, mikor újjaival a biboron dolgozott, egy ifjú lépett hozzá, a kinek a szépségét ki sem lehet beszélni. Láttára Mária elképedt és megremegett. Az azt mondta neki:

— Ne félj Mária, kegyelembe jutottál Istennél: ime fogansz és királyt szülsz, aki nemcsak a földön, hanem az égben is uralkodik és országol majd mindörökké.

Mária születése.

9. fejezet.

Azon napokban pedig, tudniillik az ő Galileába érkezésük kezdetén, Gábor angyalt küldte hozzá az Isten, hogy neki az Úr fogamzását megmondja s előtte a foganás módját és körülményeit feltárja. Mikor aztán bement hozzá, ama helyiséget, melyben tartózkodott, hatalmas fénnel árasztotta el, őt pedig a legnagyobb hódolattal üdvözölte, mondván:

— Üdvözlégy Mária, Istennek legkedvesebb szűze, kegyelemmel teljes szűz, az Úr van veled, te áldottabb minden asszonynál, áldottabb az összes eddig született embereknél!

A szűz, ki az angyali arcot már jól ismerte, s ki előtt a mennyei fény nem volt szokatlan, sem az angyali jelenés-tél nem ijedt meg, sem a nagy fénytől el nem ámult, hanem csak a beszéd zavarta meg s gondolkozni kezdett, mi lehet az a szokatlan üdvözlés, mire céloz, vagy mi végre vezet? Gondolkozásának az isteni ihletű angyal jött segítségére:

— Ne félj Mária, úgymond, mintha ezen üdvözléssel valami olyast rejtegetnék, a mi a te tisztasággoddal ellentétben áll. Mert kegyelmet találtál az Úrnál, mivelhogy a tisztaságot választottad: ezért is szűzül bűn nélkül fogansz és szülsz majd fiat. Ez nagy lesz, mert uralkodni fog egyik

¹⁾ Vagy: a kútnál = iuxta fontem.

tengertől a másik tengerig, és a folyamtól egész a föld végső határáig; s a Magasságos fiának mondatik, mert bár e földön alacsonyán születik, az égben majd fenségeseen uralkodik. És az Úristen atyjának, Dávidnak a székét adja majd neki, s uralkodni fog a Jákob házában örökké, s uralmának vége nem szakad; mert hisz ő a királyok királya és az urak ura, s trónusa örök!

Az angyal e szavaira a szűz nem hitetlenségből, hanem csak mert a módját akarta tudni, válaszolt:

— Hogyan lehet az? Hiszen ha én fogadalmam szerint férfit soha nem fogok ismerni, férfi magjának hozzájárulása nélkül hogyan szülhetek?

Erre az angyal mondá:

— Ne véld Mária, hogy emberi módon fogsz foganni, mert te férfival való közösülés nélkül szűzül fogansz, szűzül szülsz, szűzül szoptatsz. Ugyanis majd a szentlélek szálland te beléd és a Magasságos ereje árnyékoland be téged a vágyak minden izgulása nélkül; azért aki tőled születni fog, egyedül lesz szent, mert mint olyan nevezetetik Isten fiának, aki egyedül fogant és született bűn nélkül.

Akkor Mária kezeit kiterjesztve és szemeit az égre emelve mondá:

— Ime az Úrnak szolgálója, mert én nem vagyok méltó az úrnő nevezetre, legyen velem a te beszéded szerint.¹⁾

A Kórán²⁾.

Szúra, 3. 37—43.

³⁷Ekkor azt mondták az angyalok:

— Óh Mária, lásd, Isten választott ki tégedet s tisztított meg tégedet és szemelt ki tégedet a világ asszonyai fölött.
³⁸Óh Mária, légy engedelmes Uradnak, borulj le és hajolj meg a meghajlókkal együtt.

³⁹Ez az egyik titkos kijelentés, amelyet neked (Mohammednek) kinyilvánítunk. Mert te nem voltál velük, mikor nyilat húztak, hogy ki gondozza Máriát és nem voltál velük, mikor egymással vitáztak.³⁾

¹⁾ E fejezet végén a következő megjegyzést olvassuk: Nagyon hosszadalmas és bizonyos mértékig unalmas is lenne, ha ebben a kis munkácskában mindazt, ami az Úr születését megelőzte vagy követte, el akarnánk beszélni, azért hát azokat, amik az evangéliumban vannak elbeszélve, elhagyva, azokat toldjuk meg, amelyek elbeszélése némi pótlást igényel.

²⁾ Henning M. der Koran. Leipzig. 1901. v. ö. Hennecke, Handbuch zu den neutl. Apokryphen. Tübingen. 1904. 167. s köv.

³⁾ Utalás arra, hogy Máriát sorshúzás juttatta Józsefnek. Az arabok a sorshúzást nyíllal intézik el. Máriát a Kórán szerint is nem feleségül, hanem csak megőrzés végett adták Józsefnek. Úgy tünteti fel a dolgot, hogy Mária birtokáért a férfiak vitáztak egymással.

⁴⁰Akkor azt mondták az angyalok:

— Isten egy igéjét hirdeti meg néked, neve Megváltó Jézus, Mária fia, tiszteletnek tárgya úgy itt, mint a más világon s egyike az Úrhoz közelállóknak. ⁴¹Bölcsőjében s felnőtt korában beszél majd az embereknek s az igazak egyike lesz.

⁴²— Uram, honnét legyen fiam — felelé Mária, — mikor férfi nem is érintett?

— Isten azt alkot — viszonzá az angyal — amit akar; ha valamit elhatározott, csak azt mondja neki: „Légy!” és van. ⁴³És megtanítja őt az Írásra, a Bölcseségre, a Törvényre és az Evangéliomra és Izrael fiaihoz küldi.

Szúra 3. ⁵².

Ime, Jézus olyan az Isten előtt, mint Ádám: földből teremtette őt, azután azt mondta neki: „Légy!” és lett.

Szúra 4. ¹⁶⁹.

A megváltó Jézus, Mária fia, Istennek csak küldöttje és az ő Igéje, melyet Máriába helyezett és tőle való Lélek.

Szúra 19. ^{16—36}.

Mikor Mária övéitől elvonult kelet felé egy helyre ¹⁷és magát elfátyolozta, akkor elküldtük hozzá a mi lelkünket, aki neki deli férfi alakjában jelent meg. ¹⁸Mária mondá:

— Ime én, ha Istenfélő vagy, az Irgalmashoz menekülök előled!

¹⁹Én csak küldöttje vagyok a te Uradnak, felelé az, hogy téged egy tiszta fiúval ajándékozzalak meg.

— ²⁰Honnét legyen fiam, mondá Mária, mikor engem férfi nem érintett és nem vagyok parázna?

— ²¹Igy lesz, felelé az. Azt mondotta a te Urad: „Nekem az könnyű, és jellé tesszük őt az embereknek s irgalmasággá részünkről. Ez elhatározott dolog!”

²²Akkor elfogadta őt¹⁾, és egy félrébb eső helyre vonult vele.

²³Egy pálma tövében aztán meglepték őt a fájdalmak, s mondá:

— Óh bár holt, elfeledett, nyomaveszett volnék!

²⁴Ekkor valaki megszólalt alatta:

— Ne aggódj, a te Urad patakot támasztott alattad, ²⁵rázd meg csak magad felé a pálmát, majd friss dotolya hull rád. ²⁶Egyél, igyél és légy vidám, s ha egy embert láatsz, azt mondd neki: ²⁷„Lásd én ma bűjtöt fogadtam az Irgalmasnak, azért ma szót se váltok senkivel“.

¹⁾ A Kórán szerint Mária nemcsak azonnal fogant, hanem mindjárt szült is. József azonban nem szerepel, nem is ő, hanem a lakosság botránkozik meg az eseményen. A Kórán e tekintetben a *Jésaiás mennybemenetele* 11. fejezetével egyezik. Egészen véve azonban önálló forrást látszik követni, s ép ezért is láttam szükségesnek a felvételét.

Akkor dajkálva elvitte őt az ő népéhez, azok azt mondták:

— Őh Mária, te csakugyan különös dolgot cselekedtél!
²⁹Őh Áron testvére, a te atyád nem volt gonosz, anyád sem volt parázna!

³⁰Mária a gyermekre mutatott. Azok pedig mondák;

— Hogyan álljunk mi szóba azzal, aki bölcsős csecsemő!

— ³¹Én Isten szolgája vagyok! — mondá a gyermek.
 Ő adta nekem a könyvet és tett engem profétává. ³²Ő tett engem áldottá, bárhol vagyok is, és imádságot és könyörületet parancsolt rám egész életemre ³³és szeretetet anyám iránt, s nem tett engem fenhéjázóvá és áldatlanná. ³⁴Áldás nyugodjék a napon, amelyen születtem, amelyen meghalok, s a melyen majd életre támadok fel!“

³⁵Ez a Jézus, Mária fia, az igazság Igéje, amelyben kételkednek: ³⁶„Nem fér az Istenhez, hogy fiat nemzzen magának.“
 Dicsőség neki! Ha egy dolgot elhatároz, csak azt mondja neki: „Légy!“ és van.

* * *

A Jézus születésének meghirdetésére vonatkozó elbeszélések egyike sem egyezik meg teljesen valamely másikkal. Kétségtelen bizonyosága ez annak, hogy a hívők az első századokban még sem kanonikus szöveghez, sem kanonikus elbeszéléshez nem ragaszkodtak, hanem mindenki úgy mondta el az általa ismert dolgokat, amint tudta. Innét érthetők az eltérések.

Legegyszerűbb az Ál-Máté elbeszélése, amennyiben csakis az angyali szózatra szorítkozik. Mária okoskodásáról vagy ellenvetéséről mit se tud. Jellemző azonban, hogy szerinte az angyal kétszer jelenik meg Máriának, s hogy az első megjelenéskor már a fogamzás megtörténtét hirdeti, míg a második megjelenés alkalmával a biztatásnál nem megy tovább, csak jövendöli a fogamzást. Joggal következtethetjük ebből, hogy az Ál-Máté két különböző forrásból dolgozott, de azokat szervesen egybeolvasztani nem tudta.

A kettős angyali jelenés Jakab elbeszélésében is megvan, de ügyesebb egymásutánban. Az angyal először a kútnál jelenik meg Máriának, aki azonban már az üdvözlés hallatára elfut. Az angyal követi, s otthon tudatja vele a nagy kegyelmet, melyre őt az Úr kiszemelte. Mária ellenvetései itt a maguk helyén vannak, s azok eloszlatása közben nyerünk bepillantást a Megváltó születésének titkába.

Az angyal kétszeres megjelenését a kanonikus tudósításokban is megtaláljuk ugyan, de egészen másképen. Ugyanis kettős megjelenésről egyik evangéliom sem tud, hanem Lukács egy Máriának, Máté meg egy Józsefnek történt

megjelenést beszél el. Alig tehető fel, hogy az apokrifusok kettős angyali jelenését a kanonikus evangéliumok választották volna szét oly módon, amint azt Máté és Lukács mutatja. Ezt kizárja az a körülmény is, hogy a Józsefnek történt megjelenést az apokrifusok is elbeszélik. Sokkal jogosultabb tehát az a feltevés, hogy az apokrifusok egyik része a kanonikus elbeszélésekben található mindkét megjelenést Máriával hozta összeköttetésbe, ami mellett azonban még a Józsefnek történt megjelenést is elbeszéli és így három jelenésről tudósít.

Justinus egészen különáll. Ő az írásmagyarázat alapján jut el arra az eredményre, amelyet az elbeszélések közölnek. Az ismeretes jésaiási helyből vezeti le Jézus természetfeletti származásának szükségszerűségét. Nem mondát, nem hagyományt közöl, hanem ép a monda kialakulására vet fényt, úgy, hogy ha egyetlen elbeszélés nem állana is a hívők rendelkezésére, az ő fejtegetései nyomán megalakulhatna az. Így hát Justinus annak az okoskodásnak a képviselője, amely indítást adott a természetfeletti születés történetének minden oldalú kiképződésére.

A angyali szózatnak első fontos adata az, a mely a születendő gyermek jelentőségére vonatkozik. E jelentőség adja meg ama kegyelemnek értékét is, a melyben Mária részesül. Ha csak egy gyermeknek csudás módon történő születése vagy fogamzása emelné ki Máriát a közönséges asszonyok köréből, a kegyelem akkor is nagy volna ugyan a kortársak szemében, de nem volna örök időkre kiható. A kegyelem példátlan nagyságát az mutatja, hogy Máriától születik a megváltó, a szent, az Isten fia. Ezen van a suly, Ezért jelenti meg az angyal előre a gyermek nevét is. Ez esetben ugyanis a név csakugyan maga a lényeg. Jézus neve teljesen fedí a prófétai szózat Immanueljét. Nevében hordja hivatását is: ő szabadítja meg Izráel népét bűneiből.

Jellemző, hogy az angyal által hirdetett messiás csak a zsidóké. Hogy a messiás a zsidók között, a Dávid házából támad, azt mindenki úgy tudta, de hogy majd csak a Jákob házában uralkodik és hogy csak a kiválasztott népet szabadítja meg bűneiből, ez a képzet nem a biblikus, hanem a népies, közönséges felfogásnak felelt meg, a melyen már egyes próféták rég fölülelemelkedtek¹⁾. Maga Jézus is egyetemesebb szempontokat hirdetett, s a maga munkakörét csak Izráelre szorította ugyan, de hivatását egyetemesnek tartotta²⁾. Az egyetemesség gondolata különben, de teljesen zsidó

¹⁾ Bousset, Die Religion des Judentumes im ntl. Zeitalter 209. s köv.

²⁾ Lásd Jézus és a kanaáni asszony c. tanulmányomat, Theol. Szaklap I. évf. 3. számában.

módon, itt is felcsillan, a mikor kiemelik, hogy az eljövendő messiás uralmának sem határa, sem vége nem lesz.

Az uralom e kiemelése azonban a kornak ismét egy közönséges képzetét mutatja. Az eljövendő messiás hatalmas uralkodó lesz, nem szellemi vezér, nem a lelkek újjáteremtője, a ki maga az út, az igazság és az élet. Tudjuk, hogy Jézus messiásképzetében is megvan ez a kettősség, csak hogy más árnyalatban. Ő is felhasználta korának közönséges képzetzeit, de egyúttal meg is dicsőítette azokat. Ő is országot akart alapítani, de nem Izráelben, hanem a hívők lelkében. Az ő országa nem e világból való, hanem Isten országa, mennyeik országa. Mint ez ország fejedelme, nem uralkodni, csak kormányozni vágyik. Célja nem hatalomnak kifejtése, hanem a lelkeknek Istenhez való vezetése.

Mária is zsidó nő volt, a ki igen jól ismerte népének messiási várakozásait. E várakozások nem voltak ugyan mindenben azonosak, de az bizonyos, hogy egyikben sem volt olyan vonás, a mely őt arra a reményre jogosíthatta volna, hogy a messiás esetleg tőle is származhatik. Első sorban ezért lepte hát meg az angyali szózat. A messiást bizonyosan ő is a felhők közül várta.

De ha nem várta sem gondolhatott arra, hogy a Jésiás 7¹⁴ által megjövendölt *alma* = fiatal nő, a ki Immanuelt fogadja az ő méhében, ő legyen. A legendák már kiszinezik Máriának a gyermekkorát is, de erre csak a későbbi jelentősége adta meg az indítást. Szentirataink még mit se tudnak Mária különleges viszonyairól vagy öntudatáról, sőt azt mutatják, hogy Mária nem is álmódott Jézus messiási jelentőségéről és míg Jézus élt, nem is hitt benne¹). De most ennek bizonyítására ki nem térhetünk. Mária most más szempontból foglalkoztat bennünket. Máriát a hagyomány következetesen szűznek és nem fiatal nőnek tartja. Az eredeti *alma* szót a görög nyelvű ótestamentom is (LXX) *παρθένος*-szal fordítja. Pedig ez a zsidóban *bethulát* jelent. Viszont a görög *parthenosz* nem fiatal nőt, hanem szűzet jelent. Csak két kivétel van e szabály alól a görög irodalomban: Homeros és Sofokles egy-egy helyén²), a hol a *parthenosz* fiatal asszonyra vonatkozik. Állandó jelentése azonban szűz, tiszta, érintetlen³).

¹) Lásd Mária a Szentírásban c. tanulmányomat Theol. Szaklap I. évf. 2. számában. Ezt vallja különben Epiphanius is C. Haer. L. I. T. II. p. 60.

²) Passow, Handwörterbuch der griech. Sprache. Rost, Giech. deutsches Wörterbuch.

³) Stephanus, Thesaurus linguae graecae. Virgo, intactus, purus. *παρθένος δὲ εἶναι λέγεται κατὰ συμβολὴν τοῦ ἀδιάφθορος εἶναι καὶ μηθαιῶς ἐνδιδόναι τοῖς κακοῖς τοῖς.* Ponitur enim hic *παρθένος* et pro *καῖνις* et pro *ἄφθορος*, pro iuvenca et incorrupta.

Igen fontos tehát hogy Jézus szűztől születik. Istenfiúságának is egyik döntő kezeze az, hogy egyedül csak ő fogan és születik bűn nélkül. Sajátságos és külön tanulmányra érdemes az a vallástörténeti jelenség, a melyet a nemi élet és a szentség viszonyának felfogásában nemcsak a zsidóság és a keresztyénség, hanem más vallások theológiájában is észlelhetünk. A szüzesség különös érdem, sokszor a szentség előfeltétele vagy bizonyítéka. Viszont azonban a gyermektelenség Isten büntetése, csapás, szégyen, megbélyegzés. A meddők fogadalmakkal és áldozatokkal igyekeznek kiérdemelni a gyümölcsözés kegyelmét, s a fogadás nem ritkán a legnagyobb isteni kegyelem jele, tisztító áldás, szent igazolás. E két ellentétes szempontot pedig mintegy kiegyezteteti az olyanféle felfogás, a melyent pl. Ján. 1¹³.ban találunk: *Azok az istenfiak, a kik nem véreből, se nem test indulatából, nem is férfi akaratóból, hanem Istenből születtek.* Jézus is egy lett a test vágya nélkül egyedül csak Isten akaratából, azért mondható Isten fiának.

A származás különös módja igazolja hát itt Jézust Isten fiának, ezért mindenkép ezen van a hangsúly. Jézus nem úgy származott, mint a többi ember. Ezt a gondolatot igyekeznek a Jézus születésére vonatkozó tudósítások kidomborítani. De hogy ez a gondolat kezdettől fogva vitás volt, azt már a szentíratok maguk is bizonyítják.

Csodálatos, hogy a Szentírás mennyire mellőzi Jézus szokatlan származásának történetét. Jézus soha nem hivatkozott rá. Magát rendesen emberfiának mondta, a mivel ugyan, bár burkoltan, messiási igényeit kívánta jelezni, de a mit úgy apostolai, mint kortársai is a közönséges emberi származásra vonatkoztattak¹⁾. A kortársak, úgy az ellenfelek, mint a családtagok és a tanítványok, soha nem utaltak arra, hogy Jézus születése körül szokatlanabb események játszódtak volna le. Őt mindenki a názáreti ács közönséges fiának tartotta. Erre már az evangéliumok is több ízben hivatkoznak. Anyját Máriát is csak a jerusálemi templomban történtek teszik figyelmessé gyermekére, mert ezeket megjegyezte és forgatta szívében. Születése különösségére azonban ő sem hivatkozik. Később pedig már a templomi eseményekre sem térnek rá sem a családtagok, sem a hívők, hogy bizonyítanak velük Jézus messianitását. Pál apostol szerint Jézus származása egészen közönséges: asszonytól született, mint a többi, törvény alatt állt, mint a többi (Gal. 4₄), csak a benne diadalmaskodó szentség lelke mutatta, hogy ő mégis nem

¹⁾ Wellhausen, Skizzen und Vorarbeiten 1899. VI. Des Menschen Sohn 187. 215. v. o. Litzmann, Der Menschensohn, 1896. contra Dalman, Die Worte Jesu 1890. Schmiedel, Prot. Monatshefte 1901. 9.

közönséges ember, hanem Isten egyszülött fia (Róm. 1₃—₄). A többi apostol is mind csak a Jézusban élő sajátos istenfiúsági tudat alapján tekinti őt isteninek, de a származásával egy sem foglalkozik. Márk a Jézus evangélioma kezdetét a Keresztelő fellépésében látja, de Jézus gyermekkorával ép oly kevésbé törődik, mint János. Az első ígéhirdetők az Újszövetség tanúsága szerint sohasem hivatkoztak Jézus csudás származására, hanem igenis a feltámadására, mert ez volt a döntő bizonyosság istenfiúsága mellett. Jézus messianitását tehát az ő származásának természetes vagy természetfeletti volta egyáltalán nem érinti. Ha érintené, akkor annak az első missziói tevékenységről beszámoló apostoli levelekből és az Apostolok Cselekedeteiből nem lehetne hiányoznia. Jézus messianitása azonban nem a test, hanem a lélek származásával, eredetével, állapotával és hovatarozásával, személyének nem az emberekhez, hanem az Istenhez való viszonyával függ össze. Innét érthető, hogy Mk. 3₃₁—₃₅. szerint elútasítja a vérrokonokat, mikor azok a szellemrokonok körét akarják a vérség jogán megzavarni.

Míndez azt mutatja, hogy a születés és a gyermekkor csak akkor kezdte a hívőket közelebről foglalkoztatni, mikor a keresztyénség terjedésével a pogány és zsidó érdeklődők Jézus életének minden részletét tudni vágytak, s kutatni, esetleg támadni kezdték. Lukács evangélioma a bizonyosság, hogy az első század hetvenes éveiben is meglehetősen kevés volt még az, a mit Jézus gyermekségéről tudtak¹⁾. Pedig ő azt vallja feladatának, hogy mindennek utána jár, és mindent pontosan elbeszél. És mégis többet tud mondani a Keresztelőnek, mint Jézusnak a születéséről. Nála már teljes mértékben megtaláljuk a Jézus származására vonatkozó elbeszélés kettősségét, mert míg 2₂₇·₄₁. szülőkről beszél s így közönséges életviszonyokat tételez fel, sőt 2₄₈ és 3₂₁. Józsefet atyjának is mondja, addig viszont a második rész folyamán Józsefet Máriától sokszor egészen elkülöníti. E kettősség azonban egyáltalán nem teszi kétséssé azt a tényt, hogy Lukács csakúgy, mint Máté is, Jézus természetfeletti származását akarja hirdetni, s a mennyiben természetes viszonyokról s különösen József apaságáról beszél, azt Epiphaniusszal szólva, csak „propter conversationem²⁾ teszi²⁾.)

¹⁾ Zimmermann szerint (Stud. u. Krit. 1903. 2.) Lukács olyan eredeti zsidó forrást használt, a mely még nem ismerte a szentlélektől való fogantatást. E képzetet szerinte csak Lukács vitte be az evangéliomka, a mikor 1₃₄—₃₅. verseket kiélezte és a házasság szót jegyességgel cserélte fel. — Hillmann (Jahrb. f. prot. Theol. 1891.) azt mondja, hogy Lukácsban egy zsidó és egy pogány-keresztyén hagyomány olvad össze. Viszont Gunkel, Zum religionsgesch. Verständnis d. N. T. 1903. zsidó forrást vitat.

²⁾ Contra Schmiedel, Prot. Monatshefte 1902. 85. v. ö. Conrady i. m.

Ugyanazon kettősséget találjuk az első század végén élt *Ignatius* antióchiai püspök leveleiben is, a ki egyik levelében Józsefet Jézus test szerint való atyjának mondja¹⁾, másik levelében meg így beszél²⁾: „A mi Istenünk a Krisztus Jézus, Isten üdvhatározata szerint Máriától fogantatott, Dávid magvából ugyan, de mégis a szentlélektől, született és megkeresztelkedett, hogy szenvedés által tisztítsa meg a vizet. És e világ nagyjai előtt Mária szüzessége és szülése titok maradt, ép úgy, mint az Úrnak halála is. Három nagy titok ez“ stb. *József történetének* 2. fejezete is azt mondatja Jézussal, hogy neki József test szerint atyja volt³⁾. Hogy az őskeresztység tudatában párhuzamosan élt egymás mellett ez a két ellentétes nézet, azt *Justinus* vértanú is igazolja, a mikor arra hivatkozik, hogy a hívők egy része (a hívők közé tartoztak ugyanis az ebioniták és a gnostikusok is) Jézust emberektől való embernek tartja⁴⁾. Epiphanius szerint Ebion volt az első, a ki Jézusnak közönséges származását vitatta⁵⁾, de a gnostikusok között szintén voltak már kezdetől fogva e nézetnek vallói és hirdetői⁶⁾. Hasonlóképp vitatta a közönséges származást Celsus is, a kivel szemben Origenes vette fel a vitát⁷⁾.

A közönséges és a természetfeletti származásról való felfogás párhuzamos voltát igazolja a családfa közlésének ténye is. Mert az bizonyos, hogy a családfa közlésének már a puszta ténye is ellentétben áll a szentlélektől való származás gondolatával. Mert ha Jézus a szentlélektől fogant, akkor semmiféle családfára nincsen szüksége. Legfőleg ha Mária családfáját közölnék. Ámde úgy Máté, mint Lukács Józsefnek a családját vezeti le. Mindenki érzi azt a roppant nehézségét, a melyet a családfa e miatt okoz. Mire való az a családfa egyáltalán? E kérdés valóban *crux theologorum*. A magyarázatok sokfélék, de csak a legfőbbekre akarok rövidesen

¹⁾ Ignatius ad Magnes. c. 13. Harnack-Gebhardt-Zahn, Patres apost. opera. Lipsiae 1876. II.

²⁾ Epist ad Ephes. c. 18. 19.

³⁾ At Josephus, vir iste iustus, pater meus secundum carnem et sponsus Mariae matris meae . . .

⁴⁾ Dialogns c. Tryph. c. 48 A. B. p. 151. és A. p. 152. θεός ὢν καὶ γεγέννηται ἄνθρωπος διὰ παρθένου . . . οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός, εἴν φαινεται ὡς ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπων γεννηθείς καὶ ἐκλογὴ γεγόμενος εἰς τὸν Χριστὸν εἶναι ἀποδεικνύεται. καὶ γὰρ εἰσὶ τινες, ὡ φίλοι, ἔλεγον ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου γένους ὁμολογοῦντες αὐτὸν Χριστὸν εἶναι, ἄνθρωπον δὲ ἐξ ἀνθρώπων γεγόμενον ἀποφαινομένοι, οἷς οὐ συντίθεμαι κτλ.

⁵⁾ Contra LXXX. haer. L. I. T. II. p. 60. Et primum quidem Ebion, velut dixi, Christum ex semine viri, hoc est ipsius Joseph, esse decrevit.

⁶⁾ Hippolytus Refut. omn. haer. L. VII. 32. p. 398. καρποκράτης τὸν Ἰησοῦν ἐξ ἰωσήφ γεγενῆσθαι λέγει.

⁷⁾ Origenes contra Celsum különösen 1. könyv 8–9. cc.

kitérni, hogy aztán magam kísérthessem megadni a családta közlésének szerintem legelfogadhatóbb okát.

Szinte általános az a nézet, hogy a családfával Jézus dávidi eredetét akarták igazolni. Ez azonban már csak azért sem állhat meg, mert e célra a családfának a Dávidon túl terjedő része merőben szükségtelen. Ha csak Dáviddal akarták összekötni Jézust, akkor miért kezdi Máté a családfát Ábrahám, s miért végzi Lukács Ádámon? A családfa célja nem lehet a dávidfiúság igazolása. Annál kevésbbé, mert Jézus dávidfiúságát kortársai soha kétségbe nem vonták.¹⁾

Zahn²⁾ azt hiszi, hogy a családfának főcélja Jézus törvényes házasságból való származásának kimutatása volt. Ebben Justinus martyrt és Hieronymust követi. Hogy pedig az ősök láncolatában megőrzett személyek is vannak, azok felvételével Zahn szerint csak azt akarták jelezni, hogy az isteni üdvrendelkezés nem az emberi szempontok szerint jár el, s nem emberi módon ítélkezik az egyes emberek értéke dolgában. Ez azonban megint csak nem elégíthet ki. Első sorban azért nem, mert Jézus törvényes származásának igazolására a szentlélektől való fogantatás hirdetése mellett József családfájának közlése nem lett volna elégséges. Oda ép oly bizonygatás kellett volna, mint a milyent Origenesnél találunk. Másodsorban azért nem, mert minden családfának közös rendeltetése, hogy valakinek a testi leszármazását mutassa ki. Jézus családfája is csak ezt a feladatot szolgálhatta.

Tudta ezt már Hieronymus is, azért igyekszik igazolni az idegen családfa közlését. Azt mondja³⁾, hogy bár József nem volt atyja Jézusnak, mégis az ő családfáját vezették le, egyrészt mert asszonyokat a családfa felvenni nem szokott, másrészt mert József és Mária azonos törzsnek a tagjai voltak, s így József csak a leviratusi házasságról szóló mózesi törvénynek tett eleget, mikor Máriát elvette s a beiratáshoz is elvitte.

Tudjuk, hogy a két evangéliomban között családfa nem azonos. Már maga ez is azt mutatja, hogy az a hívő lélek, a melyben a családfa közlésének szüksége első ízben felmerült, a testi leszármazás pusztá levezetésénél távolabb tekin-

¹⁾ Bizonyoság erre nemcsak az evangéliomok tudósítása, hanem a Sanhedrin 43 a is, a mely egyenesen kijelenti, hogy Jezus a királysággal rokonságban volt. Weber i. m.

²⁾ Einleitung in das N. T. Leipzig. 1899. II. 373. s köv.

³⁾ Comm. in Math. L. I. p. 11. Respondebimus primum, non esse consuetudinis scripturarum, ut mulierum in generationibus ordo texatur. Deinde ex una tribu fuisse Joseph et Maria, unde ex lege eam accipere cogebatur ut propinquam, et quod simul censetur in Bethleem ut de una videlicet stirpe generali.

tett, magasabb célt tartott szem előtt. Az egyik táblázat a teremtés kezdetéig, a másik a kegyelmi kiválasztásig viszi vissza Jézust. Dávid maga csak egy láncszem a többi mellett. Nem Dávidra, hanem a teremtést, illetőleg a kiválasztást kezdő Ádámra és Ábrahámra akarta hát a genealogia összeállítója a figyelmet terelni. S nevezetesen azt akarta kimutatni, hogy az emberiség célja kezdettől fogva a Messiás, hogy az a Máriaától született Megváltó, akinek már a születése körülményei is prófétai jövendölésekkel függenek össze, öröktől fogva célja volt nemcsak az Isten Izraellel kötött szövetségéből folyó üdvtervének, hanem az egész emberiség életének is. Azok a genealogiák Jézus messiánusának igazolására szolgálnak. Ezért vezeti fel Máté a táblázatot, evangélioma ótestamentomi és nemzetisebb szelleméhez híven csak a kiválasztott nép ősatyjáig, az ígérést kiérdemlő Ábrahámig, Lukács pedig ezért köti össze az emberiség megváltóját az emberiség ősatyával, Ádámmal. E cél mellett nem volt fontos sem a levezetésben mutatkozó sok eltérés¹⁾, sem az a tény, hogy a családfa Jézusnak nem a vérszerinti elődeit sorolja fel. Mert a Jézusban megjelent Messiás mégis csak Ábrahámnak és Ádámnak a sarjadéka, ha a szentlélektől fogantatatt is. Ilyen módon meggyengül az a vizátság is, a mely a családfa közlésének ténye és a szentlélektől való származás gondolata között van.

De magában a családfában azért még mindig megmarad a Jézus származásának ellentétes felfogására mutató különbsége, a mely a genealogia utolsó láncszemének szövegében az egyes codexek között van. Tudjuk, hogy Lukács maga is világosan kijelenti 2₂₃-ban, hogy Jézust némelyek József fiának mondják. Ezzel szemben Mt. 1₁₆. a kanonikus szövegben határozottan kizárja József apaságát: *Jakob pedig nemzette Józsefet, férjét Máriának, a kitől a Krisztusnak nevezett Jézus született.* De vannak olyan szövegek is, melyekben ez a vers másképp hangzik. A Sinajon talált syr szöveg²⁾, mely vagy kétszáz évvel régibb a mi kanonikus szövegünkénél, s a mely egyáltalán legrégebb az eddig ismeretes összes codexek között, ezt a verset így őrizte meg: *Jakob nemzette Józsefet. József, kinek szüz Mária jegyese volt, nemzette a Messiásnak nevezett Jézust.* Mióta ez a

¹⁾ Endemann, Zur Frage über die Brüder des Herrn (Neue kirchl. Zft. 1900. H. II.) a két genealogia eltérését úgy akarja megérthetővé tenni, hogy Máté Józsefnek, Lukács pedig Máriának az őseit közli, Mindkettő Dávid sarja, de József a Salamon, Mária pedig a Náthán ágából, s mint egy ág egyetlen sarja, férjijogú, azért írják fel őt is Bethlehemben. Az ilyen hypotesisek nem sokat lendítenek a dolog tisztázásán.

²⁾ Merx A., Die vier kanonischen Evangelien nach ihren ältesten bekannten Texte. Berlin 1897.

szöveg nyilvánosságra került, azóta a tudósok egy része véglegesen eldöntöttnek tekinti azt a vitás kérdést, hogy az evangéliumok eredetileg Jézus természetes származását hirdették. Annál inkább feljogosítva érzik erre magukat, mert ez a Syrsin azokat a régebben ismeretes codexeket is igazolta, a melyeknek e kérdésben döntő jelentőséget sok mindenféle ok miatt nem tulajdoníthattak.

De az ítéletet nem szabad elhamarkodnunk. Előbb meg kell ismerkednünk a szövegekkel, meg kell mérnünk súlyukat, s csak azután vonhatunk következtetéseket. Összeállítom itt a fontosabb eltéréseket mutató szövegek táblázatát¹⁾, s hogy az összehasonlítást megkönnyítsem, a nem görög szövegeket is görögül közlöm. A mutatkozó rokonság szerint négy csoportot kell alkotnom:

I. Syrsin: *Ἰακώβ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωσήφ, Ἰωσήφ ὃ ἐμνηστεύθη Μαριάμ ἢ παρθένος, ἐγέννησε Ἰησοῦν τὸν λεγόμενον Χριστόν.*

II. Monacensis g.: *Ἰακώβ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωσήφ, ἢ ἐμνηστευθεῖσα Μαριάμ ἐγέννησε Ἰησοῦν τὸν λεγόμενον Χριστόν.*

III. Máté: *Ἰακώβ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωσήφ, τὸν ἄνδρα Μαρίας, ἐξ ἧς ἐγεννήθη Ἰησοῦς ὁ λεγόμενος Χριστός.*

IV. Arab Diatessaron: *Ἰακώβ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωσήφ τὸν ἄνδρα Μαρίας, ὃ ἐξ αὐτῆς ἐγεννήθη Ἰησοῦν τὸν λεγόμενον Χριστόν.*

Az I. származéka a Curaton-féle syr szöveg is, amely csak abban tér el a Syrsintől, hogy József nevét nem ismétli meg s ezzel az apaságát is kizárja. Ebből látható, hogy a Syrsinben semmi egyéb bizonyíték nincsen Jézus természetes származása mellett, mint egy névnek megisméklése, ami íráshibából is megtörténhetett. Szerintem tehát a Syrsinből döntő következtetést vonni nem lehet. Annál kevésbbé, mert a mit ez a szövegbeli eltérés megalapozna, azt is teljesen lerontja az a körülmény, hogy az angyali jelenést és ezzel a szentlélektől való származás hirdetését a Syrsin is közli. Belőle tehát legfőlebb csak azt állapíthatjuk meg, hogy a Syrsinben olyan szöveggel állunk szemben, amelyben a Jézus születésére vonatkozó kétféle nézet még kiegyenlítés nélkül áll egymás mellett.

A II. csoportba tartozó latin codexek (Monacensis, q. Vercellensis a. Sangermanensis g¹, Bobbiensis k. Veronensis b) szintén rokonok a Syrsinnel. Az egy Monacensis kivételével a *παρθένος* szót is megőrizték. Sőt e szót a Veronensis meg is ismétli, és így párhuzamosát adja a Syrsin ismétlésének, csak hogy míg ennek ismétlése József apaságát erősíti,

¹⁾ A táblázat készítésénél felhasználok: Gregory, *Novum Test. Graece*. Vol. III. Prolegomena. Lipsiae, 1894. Zahn, *Einleitung II.* — Schmiedel, *Prot. Monatshefte* 1902. 6. — Merx, *Das Evangelium Matthaeus etc.* Berlin 1902. idevágó fejtegetéseit és adatait.

addig amazé egyenesen kizárja. Valamennyi szöveg bizonyosságul szolgál még arra nézve is, hogy az *ἐγέννησε* nemcsak így értelmezhető: nemzé, hanem egyszerűen így is: szülte. A Syrsinben tehát a különösség egyedül csak a József nevének megisméltlésében van, ami épügy lehet a hagyomány ingadozásának, mint a leíró tévedésének a következménye.

A III. csoportba tartozó kanonikus szöveget a 2. századból való Pesitto igazolja. Hasonlóképp szó szerint egyezik vele az a szintén második századbéli dialogus is, amelyben a Syrsin-féle szöveget is, bár toldalékképpen, megtaláljuk. Benne ugyanis a Máté-féle szöveg után még azt olvassuk: *καὶ Ἰωσήφ ἐγέννησε Ἰησοῦν τὸν λεγόμενον Χριστόν*. Ez a toldás azonban annyira magán viseli a szándékosság bélyegét, hogy egyáltalán nem lehet vele komolyan érvelni, s pusztán csak a hagyomány ősi párhuzamos voltának szolgálhat bizonyítékául.

A IV. csoportban egyedül áll a Tatianus-féle Diatessaron arab szövege, amely határozottan kijelenti, hogy Jézus Mária fia. Tudjuk, hogy a 2. század e szövegkritikusa a négy evangéliom eltérő szövegei alapján készítette a maga ötödik evangéliomát, mely Diatessaron név alatt volt ismeretes. Amint a mű neve is mutatja, ebben eredetiséget keresni nem lehet és nem is szabad. A Diatessaron Tatianusnak az egyéni izlését és nézeteit tükrözi vissza, ezért az ő szövegét ép oly kevésbé tekinthetjük döntőnek, mint bármely gnostikusnak a kijelentéseit.

A genealogia eltéréseiből tehát Jézusnak Józseftől való természetes származását megállapítani nem lehet. A probléma eldöntetlen marad. A természetes és természetfeletti származásra vonatkozó nézetek közül egyiknek az elsőbbségét sem lehet kétségtelen okokkal kimutatni. Eredményül nem mondhatunk hát ki mást, mint hogy a hívők Jézus származásáról kezdettől fogva eltérően vélekedtek. Kezdetről fogva voltak, akik Jézus természetes származását vitatták, s ebben nem látták messianitásának csorbítását, s viszont kezdettől fogva hirdették Jézus szentlélektől való származását is. Kétségtelen, hogy evangéliomaink írása idején már ez utóbbi nézet volt általánosabb, ha szabad így mondanunk, ez a nézet volt a hivatalos.

De hát akkor miért nem választott Isten leányt a maga céljaira, miért szemelt ki férjes nőt¹⁾? Ez a kérdés már a

¹⁾ Hieronymus Comm. in Mt. L. I. p. 12. Quare non de simplice virgine, sed de desponsata concipitur? Primum ut per generationem Josephi virgo Mariae monstraretur; secundo ne lanidaretur a Judaeis ut adultera; tertio ut in Egyptum fugiens haberet solatium mariti. Martyr Justinus etiam quartam edidit causam, cur a desponsata conceptus est; ut partus, inquiens, eius celaretur diabolo, dum eam putat non de virgine, sed de uxore

legrégebbi idők óta foglalkoztatta a keresztyénség elleneit és híveit egyaránt¹⁾. Celsus szerint Mária szépsége vonzotta az Istent. Ő tehát csakúgy, mint utána egész napjainkig oly sokan, a szentlélektől való származást a görög mythologia elbeszéléseinek gondolatkörébe vonja, s az Olympus kéjvágyó isteneinek kalandjaival hozza párhuzamba. E nézet hívei utalnak Hermes, Asklepios, Dionysios, Herakles, a Dioskurok, Perseus, Bellerophon stb. származására; utalnak egyes egyiptomi és indus hitregére, s Jézus fogantatásának nagy titkát ezek módjára igyekeznek átformálni.²⁾ Sajátságos, hogy ezt a bántó szempontot még ma is oly sokan követik. Pedig akár állítja, akár tagadja valaki Jézus természetes származását, azt az igazságot el kell fogadnia, hogy evangéliomaink Jézus fogantatásának elbeszélésével senkit sem jogosítanak fel arra, hogy e tudósításokat a görög mythológiával vagy általában bármely idegen vallás mondaköréből vett párhuzamokkal magyarázza. Ezt kizárja nemcsak az a körülmény, hogy az első hívők, akik testestől-lelekestől zsidók voltak, egy ilyen nagy jelentőségű elbeszéléshez idegenből nem vehették sem az alapot, sem az alkotó részeket, hanem kizárja az a történeti tény is, hogy a keresztyénség ostromlása közben a zsidó ellenfelek sohasem hivatkoztak a Jézus születése történetének pogány motivumaira. Pedig ezzel, ha a hivatkozásnak alapja és jogosultsága lett volna, igazán hitelvesztetté tehetnék volna a keresztyén vallást a zsidók szemében. Tudomásom szerint a zsidó irodalomban eddig senki sem fedezett fel olyan adatokat, melyek azt bizonyítanák, hogy Jézus születését a zsidók a görög mythologia bármely mondájával összefüggésbe hozták volna. Akik ezt tették, azok maguk is e mythologia hívei, népe voltak, s így a saját vallásos legendáik között kerestek analógiákat Jézus születése titkának megértésére. De az ilyen idegenbe való helytelen kalandozás ellen, amint azt az I. Apologiájából vett részlet bizonyítja, már Justinus vértanú felemelte tiltakozó szavát, s utána hasonlót tett Origenes is, amikor Celsus ellen sikra szállt.

Hogy nálunk és köztünk mégis divatos a görög-római-indus példákra való hivatkozás, azt nemcsak az u. n. vallás-

generatum. Itt maga a kiadó is megjegyzi, hogy Hieronymus tévesen hivatkozik Justinusra, mert ez a gondolat Origenes Lukács evangéliomához írt 6-ik homiliájában van meg. Origenis Opera omnia J. v. p. 104.

¹⁾ Lásd Origenes contra Celsum L. I. c. 8—9. s a talmúd több helyét. Laible, Jesus Christus im Talmud. 2. Aufl. Leipzig. 1900.

²⁾ Haverkamp Tertullianus Apologeticus c. 21. p. 74. jegyzetében. — Holtzmann H. Neutestl. Theologiejába és exegetikai műveiben. és számtalan újabb és régibb theologiai munkában.

történeti modern vizsgálódás sokszor túlzásba csapó uralma teszi érthetővé, hanem különösen az, hogy egyrészt a zsidó vallásos gondolkodás különféle okok miatt még mindig ismeretlen nekünk, holott a saját vallásos gondolkodásunk még máig is jórészt az ő eszméiktől termékenyül meg; másrészt mert sajátosan kialakult keresztyén műveltséget és életfelfogást maig sem birtunk teremteni, hanem egészben és alapjában véve még mindig a görög római kultúra uralkodik rajtunk.

Pedig Jézus születését görög-római, vagy bármely idegen vallásos képzetek segítségével meg nem érthetjük. Maga Lukács evangélioma azzal intézi el a kérdést, azzal oldja meg a nagy titkot: *Az Istennél semmi sem lehetetlen.* Hasonlóképp nyilatkozik a Kórán is, a mikor az Isten mindenhatóságára, teremtő akarataira utal. Tiltakozik a nemzésnek még a gondolata ellen is, mert Istennél elég a pusztá akarata maga is. Az ő szándéka, akarata már maga a kész tett. Jézus születésének ne keressük más titkát: Isten mondta, hogy legyen és lett! A hívő lélek előtt egészen helyesen és természetesen el is van ezzel intézve véglegesen a dolog. Mi emberek, látjuk, érezzük, ismerjük a természeti törvények korlátozását, de a ki azokat a törvényeket magukat is megszabta, arra nézve nem lehet korlátozás. Ezért mondja ugyancsak a Kórán, hogy Jézus Ádámhoz hasonló módon Isten akarata által teremtetett. S az Isten mindenhatóságára való ezen utalás a hívő emberre nézve ép elegendő alap nemcsak a Krisztus származása titkának megértésére, hanem arra is, hogy a görög-római mondákra való utalást szükségtelennek tekintse.

De az első hívőknek nemcsak az Isten akarata korlátlanságának és mindenhatóságának képzetében, hanem a zsidó vallásos képzetekben is elegendő támasztékuk volt arra, hogy Jézus szentlélektől való származását higgyék és vitassák. A rabbi-theologia ugyanis az emberi lélek eredetéről a praexistenciával kevert creatianismust tanítja. Azt tartja, hogy Isten az összes lelkeket megteremtette már a világ alkotásakor és azok most a hetedik mennyben tartózkodnak, a hová a holtak lelkei is visszatérnek¹⁾. Itt élnek a lelkek öröktől fogva mind örökké Isten környezetében, Isten szemléletében, a mi maga az üdvösség. Az emberi lélek kibocsátásáról a Mózes öt könyvéhez szülő legelső teljes haggada, a *Tanhuma midras*²⁾, Pikkudé szakaszában ezt

¹⁾ Lásd erre nézve Weber, Schürer, Bousset idézett munkáit és az őtestamentomi bibliai theológiákat.

²⁾ E midras értékéről és jelentőségéről lásd Zunz, Die gottesdienstlichen Vorträge der Juden. Zweite, von Brüll ausgeg. Auflage. Frankfurt a. M. 1892. 244. Weber i. m. XXIX.

olvassuk¹⁾:⁴ Rabbi Johanan azt mondta: Mit jelent ez: *Aki nagy dolgokat cselekszik és megfoghatlanokat és csudálatcsokat és megszámlálhatlanokat?* (Jób 9¹⁹). Tudd meg, hogy az összes lelkek, melyek az első Ádám óta voltak, és a melyek teremődni fognak a világ végezetéig, a teremtésnek hat napján teremtettek. Ezek mind a paradicsom kertjében vannak és mind jelen voltak a törvény adásánál. A mint 5. Móz. 29¹⁴⁻¹⁵. mondja: *És nem csak ti veletek szerzem én e szövetséget és ez esküvést, hanem azzal előbb, a ki vagyon itt velünk és áll e mai napon a mi Urunk Istenünk előtt, azután azzal is, aki nincsen a mai napon itt velünk.* S a mi azt illeti, hogy azt mondta *nagy dolgokat cselekszik, a melyek kikutathatlanok*, úgy ez a nagy az a mit a Szentséges az embrió képzésénél cselekszik. Azon órában ugyanis, a melyben férfi nővel érintkezik, int a Szentséges az angyalnak, a ki a termékenységre ügyel és a kit Éjjelnek hívják és a Szentséges azt mondja neki: Tudd meg, hogy ez éjjel ennek meg ennek az embernek a magjából ember alkottatik. Vigyázz rá és ügyelj arra a csöpre, vedd a kezébe és szórd szét a szérűn 365 részbe²⁾. S az úgy cselekszik. Tüstént kezébe veszi és odaviszi ahoz, a ki azt mondotta, legyen a világ, és kijelenti előtte: Eljártam a parancsod szerint. S most már mi van e csöpp számára megszabva? Akkor tüstént határozatot hoz a Szentséges e csöpre nézve, hogy mi legyen belőle, férfi vagy nő, gyöngö vagy erős, szegény vagy gazdag, alacsony vagy magas, csúnya vagy szép, vastag vagy vékony, közönséges vagy előkelő. S így határozza meg az egész sorsát, de hogy igaz legyen-e vagy istentelen, azt nem határozza meg, azt teljesen az emberre bizza, a mint 5. Móz. 30¹⁵. mondja: *Meglássad, ime adtam neked elődbe ma életet és jót, majd halált és gonoszat.* Azután tüstént int a Szentséges annak az angyalnak, a ki a lelkekre figyel és azt mondja neki: Hozd el nekem ezt meg ezt a lelket a paradicsomból, így meg így hívják, ilyen meg olyan. Mert az összes lelkek, a melyek a jövőben teremődni fognak, a teremtés napjától kezdve a világ végéig készen vannak és az embereknek rendelvek, a mint Préd. 6¹⁰ mondja: *A mi létesül, már rég néven neveztetett.* — Az angyal azonnal megy és a szentséges elé hozza a lelket. Az pedig, a mint odaér, nyomban meghajlik

¹⁾ Weber könyve hívta fel a figyelmemet e fontos adatra. Közlése azonban nem teljes. Dr. Funk Sámuel pozsonyi rabbi szives támogatásával a Tanhuma lublini 1896. évi kiadásából, összevetettük, javítottuk és kiigazítottak a Weber-féle szöveget. A talmúdi dolgokat már az előző közleményben is Dr. Funk segítségével közöltem, kinek ezért most már itt is kifejezem köszönetemet.

²⁾ Zsidó nézet szerint ennyi részből áll az idegrendszer.

és leborul a királyok királya előtt. S ez órában azt mondja a Szentséges a léleknek: Menj be a csöppbe, a mely ennek meg ennek az angyalnak a kezében van. Akkor felemelkedik a lélek és azt mondja: Világ királya, megfelel nekem ez a világ, a melyben mióta engem megteremtél, lakozom, miért akarsz engem e rút csöppbe küldeni, engem, a ki szent és tiszta vagyok, hogy száműzve legyek a te dicsőségedtől? Nyomban azt feleli a Szentséges a léleknek: Az a világ, a melybe küldelek, legyen neked szebb, mint az, a melyben eddig laktál. Mikor téged alkottalak, egyedül e csöpp számára alkottalak. Így azonnal beküldi őt a Szentséges a csöppbe, még akarta ellenére is.

A továbbiakban el van moudva, mikép él az embrio a születésig, majd hogy mikép jó a világra, mikép él e földön és mikép hal meg. Nekünk azonban, bármily érdekesek is különben, a továbbiakra szükségünk nincsen. Ezekből is beláthatjuk, hogy a Jézus természetestől eltérő születését nem szabad idegen hitregék izléstelen meséivel hozni párhuzamba, mert annak hitét a zsidók hagyományai alapozzák. Amint Isten minden más embernek is a lelkét a maga belátása szerint külön rendelkezéssel küldi be a testbe, úgy Jézus lelkét is a maga isteni akaratával rendelte Máriába. De ez a lélek a szentség lelke volt, a mint azt Pál apostol mondja. Ezért nem vétkezett soha Jézus, ezért tudta magát állandó összeköttetésben az Atyával, ezért hivatkozhatott rá, hogy ő és az Atya egy.

Maguk a szentiratok is a Jézus alkotásának, és Istenhez való viszonyának ezt a képzetét többször kifejezik. Így Gal. 4₁-ben Pál apostol azt mondja: *Amikor pedig eljött az idő teljessége, kiküldötte Isten az ő fiát.* Ugyanezen kiküldésről beszél I. Ján. 4₃. E kiküldött isteni lény pedig az Atya ölében tartózkodott addig, mint egyetlen flú, Ján. 1₁₈. Fil. 2₆₋₈. szintén ezekre a képzetekre utal, amikor Jézus előzetes isteni létformájáról, e létformának elhagyásáról beszél s úgy magyarázza emberré lételének nagy áldozatát. János evangéliomának egész prologusa 1₁₋₁₈. az örök isteni igének, a teremtés és a kijelentés eszközlőjének a megtestesüléséről beszél. Ugyanerről szól Ján. 3₁₆., a hol az *ἐδωκεν* az *ἐξαπέστειλεν* értelmében áll. A párhuzamos helyek csoportosításával még több bizonytságot is gyűjthetnénk arra nézve, hogy újszövetségi szent irataink maguk is olyanformán gondolták Jézus származását, mint ahogyan azt a Tanhuma az emberi lélek kiküldéséről mondja.

Az apostoli és az egyházi atyák már nem ismervén az eredeti zsidó képzeteket, a szentlelket csak pusztá eszköznek tekintették, a ki által és nem a kivel teremtetett Jézus emberré. De teljesen helyes kifejezésekre is találunk. Így

Epiphanusnál azt olvassuk, hogy Mária magát az Igét = kijelentést fogadta be¹⁾. Ez a mondás kétségtelenül Ján. 1₁₄. versén alapul. Hasonlóképp nyilatkozik Clemens Alexandrinus is.²⁾ S ezek a helyes mondások, mert ezek felelnek meg a lélek megtestesülése képzeletének. Maga a kanonikus szöveg azt hirdeti, hogy máriát az Úr lelke szállta meg. Az atyáknál számos helyet találunk, ahol a szentlélektől való származást hirdetik.³⁾ De vannak olyan kitételek is, melyek Istentől (*ex deo*)⁴⁾, Másutt Isten erejétől⁵⁾, vagy akaratótól⁶⁾, vagy egyenesen az igéjétől⁷⁾ származtatják Jézust. Sőt a Mária születése című elbeszélés a mennyei fénynek a leszállásáról beszél. De bármilyen eltérőek legyenek is a kifejezések, a gondolat mindig ugyanaz marad: Jézus teste szerint Máriától, de lelke szerint egyenesen az Isten mindenható akaratóból lett. Úgy amint azt Epiphanius mondja:

„Tetszett ugyanis Istennek, hogy az emberiség üdvösségére a tulajdon flát bocsássa el, hogy szűz méhben fogantassék az, a ki Ige volt az égből, aki az Atya öléből született idő és kezdet nélkül, és hogy az idők teljességében leszálljon, ki mint Istennek Igéje az Atyaistenből valósággal megszületett, ki egylényegű az Atyával és tőle miben sem különbözik, hanem változatlan és másulatlan, a szenvedélyektől pedig tiszta, indulat nem bántja, de azért együtt szenved a mi nemünkkel. A ki leszállott az égből és fogant nem férfitől, hanem szentlélek által, és Máriától valósággal testet nyert, maga alkotván meg a tulajdon testét a szent anyából. Emberi lelket és értelmet is kapott és mindazt, ami csak emberi, a bűnt kivéve, magában a maga istenségével egyesítette.“⁸⁾

E dogmatikus jellegű nyilatkozatnál sokkal érdekesebb. és Jézus származásának eredeti zsidós képzeletével sokkal egyezőbb *Jesaiás mennybemenetelének*⁹⁾ 10. fejezete, ahol is ezt olvassuk: „ . . . S hallottam a Felsőgesnek, az én

¹⁾ Anaceph. p. 135. A.

²⁾ Paedagogus L. 1. p. 102. Opera. Edidit Sylburgius. 1688. Dominus Jesus, hoc est verbum Dei, est spiritus incarnatus, caro coelistis sanctificata.

³⁾ Lásd a Resch által összeállított párhuzamos helyeket.

⁴⁾ Ignatius Ephes. 7₂.

⁵⁾ Justinus I. Apol. 23. p. 68. C. 32. p. 74. B. 33. p. 75. A. Dialogus 105. p. 332. D. Protev. Jac. c. 11. Lk. 1₃₅. Epiphanius, Ancor. c. 66. p. 69. D. stb.

⁶⁾ Ignatius Eph. 18₃. Smyrn. 1₁. Justinus Dialogus 32. p. 241. B.

⁷⁾ Ján. 1₁₄. Protev. Jac. 11₁. Ev. Inf. Arab. c. 1. Epiphanius Anac. p. 195. A. Justinus Dialogus 105. p. 332. D. stb.

⁸⁾ Epiphanius Haer. XX. L. I. T. I. p. 22. v. 8. Anaceph. p. 599.

⁹⁾ Ascensio Jesaiae, Flemming szerint (Hennecke Neut. Apokryphen. 292.) három részletből áll. Az a részlet, amelyből ezek a fejezetek valók Kr. u. 2-ik században keletkezett.

Uram Atyjának a hangját, aki az én Uram Krisztusomnak, aki majd Jézusnak nevezendő, így szólt:

— Eredj le és szállj le az összes egeken keresztül, szállj le az égboltozatig, egész e világig, a holtak országának angyaláig, de a pokolig ne menj. És mindazoknak képéhez hasonlatosnak kell lenned, akik az öt égben vannak, és pontosan a boltozatban lévő angyal alakjához fogsz hasonlítani, valamint azon angyalokéhoz is, akik a holtak birodalmában vannak. S e világ angyalai közül egy sem fogja észrevenni, hogy te velem együtt a hét égnek és azok angyalainak az ura vagy.“

Itt részletesen el van beszélve, mikép szállt le Jézus a hét égen keresztül az égboltozatig, ahol e világ fejedelme lakik, majd a levegőn keresztül a földre. Erről azt mondja a Jelenés a 11. fejezetben:

„Azután arra néztem de a velem beszélő angyal, aki vezetett, így szólt hozzám:

— Figyelj Jésaiás, Ámos fia, mert azért küldött engemet Isten.

És én láttam a prófétának, Dávidnak a sarjából való egy asszonyt, Mária nevűt, a ki szűz volt és egy József nevű emberrel, egy ácsmesterrel volt eljegyezve, a ki szintén a júdeai Betlehemből, az igaz Dávid magvából és nemzetségéből való volt. És ő (Jézus) az örökségébe érkezett.¹⁾ S midőn még jegyes volt, terhesnek találtatott.“ stb.

Ugyanezen Apokalypsis 9-ik fejezetében is hasonló dolgokat olvasunk. Elbeszéli, hogy Jésaiást az Úr Krisztus, a kit e földön majd Jézusnak neveznek, beengedte a hetedik égbe is. Itt látja a megdicsőülteket de még nem trónon ülve és nem a koronával a fejükön. S mikor ennek okát kérdezi, azt a feleletet kapja a vezetőjétől: „A koronákat és a trónusokat még nem kapták meg, majd csak akkor kapják, ha a Szeretett leszáll abban az alakban, a melyben leszállani látjátok őt. Mert az Úr, a kit majd Krisztusnak kell nevezni, az idők végén leszáll a világba. De azért most is látják a trónusokat és tudják, melyik kié lesz és kit illetnek majd a koronák akkor, mikor ő le fog szállani és külsőleg hozzátok lesz hasonlónvá és azt hiszik, hogy ő is test és ember.“

Hasonlót olvassuk a *Keresztyén sibyllákban*²⁾ is, 8₄₅₆—₄₇₉-ben.

„Az utolsó időkben azonban lement a földre és csekélynek mutatkozott és szűz Mária méhéből jött elő, mint új

¹⁾ Ján. 1.₁₁. Ővéi közé jött = tulajdonába jött.

²⁾ Geffken, Hennecke, Neutl. Apokr.) szerint a 8-ik könyv, melyből itt idézek, a Kr. u. 2. századból, a 180 előtti évekből való.

világosság, s bár az égből jött, mégis emberi alakot öltött magára. Először csak hatalmas szent alakját mutatta Gabriel, azután e szavakkal szólította meg az arkangyal a szüzet: „Fogadd be az Istent a te szeplőtelen méhedbe, óh szűz!” Így szólva az Isten kegyelmet lehelt a gyöngéd leánykába. Ő azonban mikor azt megkapta tüstént zavarba és csodálkozásba esett és reszketve állt ott, öntudata eltompult, szive dobogott e hallatlan hiradásra. De csakhamar örömmre derült és szive felhevült a hangokra, mátkamódra nevetett, arca elpirult, öröm töltötte el, szemérem lepte meg érzékeit s bátorsága visszatért. Az Ige pedig testébe röppent, idővel testté vált s az anyaméhben életet nyerendő, emberi alakká formálódott s így szüzi szülés által gyermekké. Igen, ez az embereknek nagy titok, de nincsen nagy titok Istenre az Atyára és Istenre, a Fiúra nézve.“

Mindezek a részletek azt bizonyítják, hogy Jézus születésének titkát az első keresztyén hívők sohasem a görög-római-ind mythológiának, hanem a zsidóknak a lélek kirendeléséről vallott nézeteinek a szellemében fogták fel és magyarázták. Ez alapon a szűztől való születés is teljesen érthető ugyan, de azért nem ennek, hanem az Ige megtestülésének és a szentlélektől való fogamzásnak a kiemelésére fordították a súlyt. A szűztől való születés különben is félremagyarázásokra adott alkalmat. Bizonyítja ezt nemcsak Celsus, hanem a Talmud néhány helye is,¹⁾ amelyen gúnyolódnak a szűztől való születésen és a szavakat félremagyarázva, Jézust törvénytelen származásúnak mondják.

Legjellegzetesebb hely Sabbat 104₃. és Sanhedrin 67 a. Az utóbbi szó szerint így hangzik: „Stada fia? Pandera fia volt. Rab Chasda mondá: „A férj volt Stada, a szerető Pandera.“ A férj Paphos volt, Jehuda fia, míg Stada az anyja volt. „Anyja Mirjam volt, a nőfodrász“. A mint azt Pumbedithának mondták: Stath da (hűtlen lett) a férjéhez.

Laible ezt a talmudi rövidséggel írott tudósítást így egészíti ki:

„Azt mondog: Stada fia? Nem, Pandera fia volt ő. Rabbi Chasda mondá: Jézus anyjának Stada a férje volt, a szeretője meg Pandera. Ennek azt vetették ellene: Hiszen a férj Paphos volt, Jehuda fia, ellenben Stada az anyja volt. Rabbi Chasda ellenveté: „Nem, az anyja Mirjam volt, a nőfodrász.“ Erre azt válaszolták: Tökéletesen igaz, de hát Stada a melékneve, amint azt Pumbedithának mondták: S'tath da (hűtlen lett) a férjéhez.“²⁾

¹⁾ Laible, Jesus Christus im Talmud. 2. Aufl. Leipz. 1900.

²⁾ Dalman szerint ez nem volt ilyen párbeszéd, hanem egyszerűen a különböző nézetek egymásmellé állítása. Lásd Laiblenél.

E tudósítás elemzése és beható vizsgálata alapján Laible arra az eredményre jut, hogy mert rabbi Chasda Kr. u. 309-ben halt meg, s itt az ő tekintélye fedezi ezt az elbeszélést, az az evangéliumok után a harmadik században keletkezett. Az összes adatok a Talmúdban szokásos tréfás és sokszor szellemes szójátékok azért, hogy Jézust kigúnyolják.

Az eredeti formákra visszavitt nevekkal a Jézusra vonatkozó elbeszélés a nép ajkán körülbelül így élt: Ben Stara = csillag fia volt ő (*αστήρ* a görögben, *çtara* a persában = csillag). Utalás ez a bethlehemi csillagra IV. Mózes 24.^{17.} alapján „csillag támad Jákobból“ A ben Stara-ból a zsidó gyűlölet a ben Stadat = „a házasságtörés fiát“ csinálta. A másik azt mondta rá, hogy nem Stada fia volt Jézus, hanem Panderáé. Már Origenes pogány ellenfele Celsus 178-ban hivatkozik arra, hogy a zsidók szerint Jézus egy Pantera nevű katonának a törvénytelen fia volt. Ez a név is szándékos ferdtítés. Evangéliomaink azt mondják, hogy Jézus szűztől = *παρθένος* származott. Ezt a *παρθένος* szót most már a zsidó szellemeskedés elváltoztatta és a görög szöveget így olvasta: *ἰὸς πάνθηρος*. A *πάνθηρ* = párdúc, a ragadozásnak, kicsapongásnak, fajtalanságnak a típusa. Így lett aztán Jézus eredete ismét bemocskolva azzal, hogy a Ben Parthena helyébe Ben Pantherát tettek.¹⁾

Ennek a mondásnak „A férj Paphos volt, Jehuda fia, mig Stada az anyja volt“, Laible szerint az a megoldása, hogy ez az ember csakugyan élt R. Akiba idején, tehát Jézus után mintegy száz esztendővel, híres is volt úgy ő, mint a felesége a kicsapongásairól, ezért tették meg feleségét Stadat Jézusnak anyjává. A keresztyénség leghevesebb zsidó gyűlölője R. Akiba volt, ki Bar Kohbat vélte Messiásnak, s ki ezért Jézusra sok gyalázatos dolgot költött. Az ő korából való a Pantera monda is, a melyet pár évtized múlva Celsus is fölhasznál. R. Chasda jól tudta, hogy Jézus anyját nem Stadának, hanem Mirjammak = Máriának hívták, de már abban ő is téved, hogy m'ggadla = nőfodrász volt. Itt nyilvánvalóan a Magdalai Mária neve tévesztette meg a hagyományt. Minthogy pedig a Magdalai Máriát a bűnösség típusának szokták tekinteni, ezért csináltak a nevéből ismét szójátékot, s ezért tették őt meg nőfodrásznak, tehát becsületlen foglalkozásúnak. Igen de Jézus anyja és a Magdalai Mária két különböző személy.

¹⁾ Jézusnak Panthertől való származtatása különben más okokra is visszavihető. Merx. i. m. 2 ik része 2. füzetében a 184. lapon közli, hogy József atyját, Jakobot Panthernek is nevezték. Ezt megerősíti Epiphanius is hear. LXXVIII. L. III. T. II. p. 497 - 500: Joseph, filius Jacob, qui Panther cognominabatur.

Mindezekből látható, hogy a Talmúdnak Jézus születésére vonatkozó tudósításai nemcsak történeti szempontból értéktelenek, hanem egészben véve sem egyebek izléstelen öncélődsénél.

A középkori egyházatyák sokat foglalkoztak annak a kérdésével is, mikor, melyik pillanatban és hogyan fogant Mária? E kérdésekre csaknem egyhangúlag úgy feleltek, hogy a hallás által, tehát az angyal kijelentése pillanatában.¹⁾ Sőt Euthymius Zigabenus szerint a jobb fülén át történt a fogantatás²⁾. Az ilyen aprólékoskodásnak azonban sem értelme sem haszna nincsen. A fogantatás módjának, s általában Jézus származásának a titkáról mi sem mondhatunk többet, mint a mit magának Jézusnak a szájába ad a *József történetének* 5. fejezete: „Atyám jótetszéséből és a szentlélek tanácsából lelkemnek valami rendkívüli vonzódásával szerettem őt, és megtestesültem általa a teremtménynek értelmi felfogását meghaladó csodamódon!“ Ezt a csodamódot eléggé megvilágítja a zsidó hagyomány, s így nincs szükség sem arra, hogy Jézus fogantatását Jupiter kalandjai módjára magyarázzuk, sem arra, hogy az erről szóló elbeszélést akár egészében, akár részeiben a szövegből kihagyjuk.³⁾ A kanonikus szöveggel a maga mivoltában kell megbízkoznunk, s az a jelen esetben a zsidó képzetek segítségével lehetséges is.

Raffay Sándor.

¹⁾ Gunkel i. m. 67. azt mondja, hogy a *σπλήμψη* csakis eredeti héber formájában érthető, s így nem jövőre, hanem jelenre vonatkozik. Csakis így van helyén Mária kérdése: Hogyan lehetséges ez, mikor férfit nem ismerek?

²⁾ Részletesen lásd Hoffmann, *Das Leben Jesu nach den Apokryphen*. Leipzig 1851. 77.

³⁾ Conrady i. m. azt vitatja, hogy az evangéliumokba csak az apokrifusok hatása alatt került bele a Jézus születéséről szóló szakasz. Harnack (*Zschft. f. neutl. Wiss. u. Kunde d. Urchrist.* 1901. I. 53.) azt mondja, hogy Lk. 1₃₄₋₃₅ csak későbbi toldalék, Érvei ezek: *διδ* és *ἐπει* Lukácsnál szokatlan; 34–35 megszakítja a 31–36 versek összefüggését; 37–38 csak úgy érthető, ha előbb nem volt szó szentlélektől való fogantatásról; Mária tiltakozásának, hogy fia legyen nincs alapja, mert már jegyes; e két verset Mt 1₁₈₋₂₅ alapján valami interpolator szúrta be. v. ö. Hillmann i. m. — Kattenbusch pedig (*Auslegung d. apost. Bekenntnisses* 572.) megelégszik az igazi botránykövek, az *ἐπει ἄνθρα οὐ γινώσκω*-nak a kihagyásával is.